



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Åsa Nilsson

ETT RÄTTSSÄKERT TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE

*En rättsvetenskaplig uppsats om begreppet "annat
socialt nedbrytande beteende" i 3§ 1st LVU*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: HT 2014

INNEHÅLL

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
FÖRKORTNINGAR	6
1. INLEDNING	7
1.1. BAKGRUND	7
1.2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
1.3. AVGRÄNSNINGAR	8
1.4. METOD OCH TEORI	9
1.5. MATERIAL	10
1.6. FORSKNINGSLÄGE.....	11
1.7. DISPOSITION	11
2. TVÅNGSVÅRDENS FRAMVÄXT	12
3. RÄTTSSÄKERHET	13
3.1. BEGREPPETS OKLARHET.....	13
3.2. FORMELL RÄTTSSÄKERHET.....	14
3.2.1. FÖRUTSEBARHET.....	14
3.2.2. LIKHET INFÖR LAGEN	15
3.3. MATERIELL RÄTTSSÄKERHET	15
3.4. PRINCIPEN OM DEN UNGES BÄSTA.....	16
4. LVU: S TILLÄMPNING	18
4.1. 1§ LVU – GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER.....	18
4.2. 3§ 1st LVU – BETEENDEFALLEN	19
4.2.1. PÅTAGLIG RISK ATT SKADAS.....	20
4.2.2. NÅGOT ANNAT SOCIALT NEDBRYTANDE BETEENDE	20
4.2.3. BETEENDEN SOM LIGGER I EN GRÅZON	21
4.3. RÄTTSPRAXIS	21
4.3.1. UTÅTAGERANDE BETEENDE	22
4.3.2. PSYKISK STÖRNING.....	22
4.3.3. ATT RÖJA SIN VISTELSEORT FÖR SIN FAMILJ.....	22
4.3.4. DATORSPELSBEROENDE.....	23
4.3.5. SEXUELLT RISKBETEENDE	24

4.3.6. SJÄLVSKADEBETEENDE	24
4.3.7. ANDRA DESTRUKTIVA BETEENDEN.....	25
5. ANALYS OCH SLUTSATS	25
5.1. VAD INNEBÄR BEGREPPET RÄTTSSÄKERHET?	25
5.2. ÄR TILLÄMPNINGEN AV BEGREPPET RÄTTSSÄKER?.....	26
5.2.1. ALLMÄNNA REFLEKTIONER.....	26
5.2.2. TILLÄMPNINGEN IDAG.....	27
5.3. DE LEGE FERENDA	30
5.4. SLUTSATS.....	31
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	35

SUMMARY

Compulsory treatment of children and young people is a controversial and debated subject. My paper concerns the legal certainty of a necessary prerequisite in §3 section 1 in the Care of young persons act, hereafter referred to as (CYPA). The purpose of this paper is to clarify which behaviors this necessary prerequisite applies to. The rule statutes the foundation of compulsory care, in relation to children and young persons' own behavior. The necessary prerequisite I'm analyzing is called "other socially destructive behavior". In the first part of the paper I present that the paper is written with a legal dogmatic method and from two perspectives; a developmental perspective and a legal certainty perspective.

After a brief explanation of the emergence of the compulsory care, I discuss what the concept of the "legal certainty" is. In the essay I find that the term does not have a fixed meaning, instead it varies. It turns out, that in order to have a serious debate it's important to clarify the definition of legal certainty.

The essay explains how §3 section 1 is legally applicable. First the applicable law is outlined, according to how it's defined in the law, legislative history and in the legal literature. After this it's described how the application of the necessary prerequisite is used in the established practice. It's uncertain whether some of the current behaviours that youths and children are using in this society are included in the necessary prerequisite. Therefore I discuss a few court cases to see how the application looks today.

In the last part of the essay an analysis follows. The questions set out are here answered. I conclude that the concept of the legal certainty is ambiguous and that the application of the necessary prerequisite sometimes lacks legal certainty. Finally, I highlight my understanding of the necessary prerequisites general form. But this does not exclude the need for some clarification of the term.

SAMMANFATTNING

Tvångsvård av barn och unga är, och har länge varit, kontroversiellt. Min uppsats behandlar, ur ett rättsutvecklings- och rättssäkerhetsperspektiv, ett rekvisit i 3§ 1st lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Syftet är att råda klarhet i vilka beteenden som faller under detta rekvisit. 3§ 1st LVU stadgar grunderna för tvångsomhändertagande på grund av barn och ungas eget beteende. Rekvisitet jag analyserar benämns ”annat socialt nedbrytande beteende”. I uppsatsens första del framförs att uppsatsen utarbetats efter en rättsdogmatisk metod.

Efter en kort redogörelse för tvångsvårdens framväxt diskuterar jag vad begreppet rättssäkerhet innebär. Jag konstaterar att begreppet inte har en fastställd betydelse utan att innebörden varierar. För att föra en seriös debatt bör man precisera vad man avser med begreppet, vilket jag också gör.

I uppsatsen redogörs för LVU:s tillämpning i förhållande till 3§ 1st. Först förklaras gällande rätt så som den ser ut enligt lag, förarbeten och doktrin. Efter detta beskrivs hur tillämpningen av rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende” ser ut i rättspraxis. Det är oklart huruvida vissa aktuella beteenden som barn och unga har i dagens samhälle faller in under rekvisitet. Därför analyserar jag ett antal domar för att se hur tillämpningen ser ut idag.

I analysen besvarar jag de frågeställningar som uppställts i inledningen. Jag konstaterar att begreppet rättssäkerhet är mångtydigt och att tillämpningen av rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende” ibland brister i rättssäkerheten. Slutligen framhäver jag min förståelse för rekvisitets generella utformning. Denna förståelse utesluter dock ej behovet av en viss precisering.

FÖRKORTNINGAR

LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
RF	Regeringsformen (1974:152)
FB	Föräldrabalken (1949:381)
HFD	Högsta Förvaltningsdomstolen
RegR	Regeringsrätten
KamR	Kammarrätten
FR	Förvaltningsrätten
TR	Tingsrätten
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SOU	Statens offentliga utredningar
Prop.	Proposition
Mål nr	Mål nummer

1. INLEDNING

1.1. BAKGRUND

Tvångsvård är vård som med stöd av lag ges åt någon.¹ Tvångsvård av barn och unga är ett ämne som är och länge har varit kontroversiellt.² Att vårdnadshavare bär ett ansvar för sitt barn är vedertaget, men man får inte glömma att det även finns ett rådande samhällsansvar.³ Detta ansvar innebär att se efter barnens omsorg, uppfostran samt utveckling och uppfylls genom kompletterande och ersättande insatser i förhållande till vårdnadshavarens skyldigheter.⁴ I Sverige är det socialtjänsten i varje kommun som står för ingripande som gäller barn och unga.⁵ Socialnämnderna är nyckelorganen för förverkligande av samhällsansvaret.⁶ Den första november år 2013 var cirka 5400 barn och unga i Sverige tvångsomhändertagna.⁷

Grunderna för tvångsomhändertagande regleras i LVU. Lagen trädde i kraft den första juli år 1990 och har sin grund i föregående lag om tvångsomhändertagande. Syftet med en ny lag år 1990 var, genom att förtydliga och precisera lagen, att ge barn och unga det skydd som samhället förutsätter med beaktande av kravet på rättssäkerhet.⁸ Rättssäkerhetsaspekten i förhållande till tvångsvård av barn och unga har diskuterats mycket i samhällsdebatten.⁹ Det var på grund av detta, samt mitt intresse för socialrätt, som förevarande uppsatsämne blev aktuellt för mig.

¹ Hämtat från Svenska akademins ordbok, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> 10/11/14.

² Prop. 1989/90:28 s. 49.

³ Enligt 6kap 2§ FB står barn under vårdnad av bägge eller den ena av sina föräldrar eller av en särskilt förordnad förmyndare till dess att det fyllt 18 år eller ingått äktenskap.

⁴ Mattsson, kommentar Karnov, 1§ LVU, 10/11/14.

⁵ Socialstyrelsen, rapport s. 7.

⁶ Mattsson, kommentar Karnov, 1§ LVU, 11/11/14.

⁷ Socialstyrelsen, rapport s. 8.

⁸ Prop. 1989/90:28 s. 135.

⁹ Se bl.a. Tidskriften Advokaten, nr 1, 2014, s. 33.

1.2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Mitt övergripande syfte med denna uppsats är att råda klarhet i vilka beteenden som faller in under 3§ 1st LVU. Främst avser jag att undersöka begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”. Detta rekvisit är oklart i förhållande till paragrafens två andra rekvisit som är missbruk av beroendeframkallande medel samt brottslig verksamhet.

Då målet med en ny lag om tvångsomhändertagande år 1990 var att stärka rättssäkerheten för barn och unga, vill jag undersöka om tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” är rättssäker idag. Jag vill också undersöka vilka aktuella beteenden hos ungdomar som faller in under bestämmelsens tillämpning samt reflektera kring om begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” borde utvecklas lagtekniskt till att se annorlunda ut än vad det gör idag. För att kunna reda ut ovan nämnda oklarheter kommer följande frågeställningar besvaras:

- Vad innebär begreppet rättssäkerhet?
- Är tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3§ 1st LVU rättssäker?
- Bör rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3§ 1st LVU ändras?

1.3. AVGRÄNSNINGAR

Även om en analys av resterande rekvisit i 3§ 1st LVU var önskvärd fanns det ej utrymme för detta. Tyvärr fanns det inte heller utrymme att redogöra för regleringen kring hur ett tvångsomhändertagande går till. I uppsatsen utreder jag inte 3§ 2st LVU då detta stycke avser en specialsituation.

Jag har valt att endast kort redogöra för tvångsvårdens bakgrund för att läsaren ska få en bild av dess framväxt. Jag har inte valt att fokusera på hur begreppet rättssäkerhet vuxit fram. Beträffande begreppet rättssäkerhet vill

jag även upplysa om att det ej funnits utrymme att gå in på alla olika definitioner som finns av begreppet.

I min uppsats analyserar jag ett antal rättsfall från år 2014. Även om en analys av ett större antal rättsfall hade varit att föredra fanns det inte tid eller utrymme för detta. För att finna relevanta domar från FR valde jag att läsa 100 stycken domar från FR i Malmö. De som tas upp har jag bedömt vara mest intressanta för uppsatsen. Jag valde att läsa just dessa för att få en aktuell bild av hur tillämpningen i FR kan se ut idag.

1.4. METOD OCH TEORI

I denna rättsvetenskapliga uppsats tillämpar jag en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metodens syfte är ofta att rekonstruera en rättsregel eller att lösa ett juridiskt problem, genom att tolka gällande rätt. Jag tillämpar denna metod eftersom jag i min uppsats utreder rättssäkerheten som en aktuell rättsprincip samt huruvida tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” är i enlighet med denna princip. Utgångspunkten för att tillämpa en rättsdogmatisk metod är att man använder rättskällorna, det vill säga lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Man söker svaren i dessa rättskällor och arbetar med dem utefter rättskälleläran, som anger hur källorna står i relation till varandra.¹⁰ Den rättsdogmatiska metoden kan användas för att kritisera rättsläget och för att föreslå hur rättsläget kan ändras.¹¹ Också därför väljer jag denna metod, då en av mina frågeställningar går ut på att analysera huruvida det finns ett behov av att reformera lydelsen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”.

Denna uppsats behandlas dels utifrån ett rättsutvecklingsperspektiv och dels utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, som är ett kritiskt perspektiv. Jag har kort velat redogöra för tvångsvårdsregleringens utveckling för att framhäva vilka äldre tankegångar som präglar regleringen idag. Detta för att

¹⁰ Korling och Zamboni, 2013, s. 21.

¹¹ Korling och Zamboni, 2013, s.24.

frambringa en bättre förståelse för hur reglerna ser ut och tillämpas. Här fyller rättsutvecklingsperspektivet sin funktion. Rättssäkerhetsperspektivet tillämpas främst i förhållande till hur domstolen idag tillämpar rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende”. Utöver detta tillämpas det då jag ifrågasätter om rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende” behöver utformas annorlunda än det är utformat idag.

1.5. MATERIAL

Som nämnts ovan har jag till stor del använt mig av rättskällorna i arbetet med denna uppsats. För att beskriva tillämpningen av 3§ 1st LVU har jag främst bearbetat lagtext, förarbeten och rättspraxis. Ett JO-uttalande, Socialstyrelsens rapporter samt vissa elektroniska källor har också kommit till användning. Då jag definierat begreppet rättssäkerhet har jag främst använt mig av doktrin, rättsvetenskapliga artiklar har också varit till stor nytta här.

För att föra en källkritisk diskussion bör mitt bruk av domar från FR diskuteras. Rättspraxis från denna instans är inte prejudicerande så som praxis från HFD. Dock är syftet med dessa rättsfall att visa hur tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” ser ut i de lägre instanserna. Det är minst lika viktigt att rättssäkerheten tillvaratas där som i högre instanser. I min uppsats finns statistik från Socialstyrelsen. Denna statistik kan ifrågasättas, men dess främsta syfte är att medföra en uppfattning om hur pass vanligt det är idag med tvångsomhändertagande av barn och unga.¹² Mycket av förståelsen för LVU:s tillämpning har jag fått genom lagmotiven, något som bör uppmärksammas är att rättspraxis ibland distanserar sig från vad som står här, eftersom regeringen inte formellt tagit ställning till dessa uttalanden utan endast godkänt lagtexten.¹³

¹² Socialstyrelsen, rapport s. 19.

¹³ Korling och Zamboni, 2013, s. 28.

1.6. FORSKNINGSLÄGE

Det finns relativt omfattande juridisk litteratur som berör tvångsvården av barn och unga ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Denna litteratur riktar dock inte enbart fokus på tillämpningen av rekvisitet ”socialt nedbrytande beteende” och jag har inte uppfattat diskussionen kring begreppet som omfattande.

Jag har funnit en del uppsatser som berör begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”. Däremot inte någon som har sin utgångspunkt i rättspraxis från år 2014. I samhällsdebatten diskuteras tvångsvården frekvent och jag har uppmärksammat i bl.a. tidskriften Advokaten att 3 § LVU ifrågasätts och anses vara föråldrad.¹⁴

År 2012 beslutades vid ett regeringssammanträde att en särskild utredare skulle göra en översyn av bestämmelserna i LVU. Syftet med denna översyn är att stärka rättssäkerheten för barn och unga som tvångsomhändertas enligt LVU.¹⁵ Tiden för slutredovisning av utredningen har satts till juni 2015.¹⁶ Begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” har som det ser ut nu ej tagits upp till diskussion.

1.7. DISPOSITION

Kapitel två innehåller en kortfattad redogörelse av tvångsvårdens framväxt från 1800-talet fram till idag. I kapitel tre behandlas sedan begreppet rättssäkerhet och vad begreppet har för definition i denna uppsats. I kapitel fyra tas LVU:s tillämpning upp och jag redogör för alla beteenden som kan tänkas falla in under begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”. I kapitel fem följer sedan en avslutande analys och diskussion.

¹⁴ Tidskriften Advokaten, nr 1, 2014, s. 33.

¹⁵ Dir. 2012:79 s.1.

¹⁶ Dir. 2014:87 s. 2.

2. TVÅNGSVÅRDENS FRAMVÄXT

Tvångsvård av barn och unga är ett uttryck för samhällets maktutövning gentemot enskilda individer. Under 1800-talet var samhällets barnavård inte speciellt långtgående, men under denna tid började samhället engagera sig allt mer i barns välbefinnande. Det började utvecklas möjligheter till ingripanden mot föräldrars vilja, föräldrar kunde exempelvis åläggas att skicka barnen till skolan.¹⁷

År 1902 genomfördes de första egentliga barnavårdsreformerna i vårt land. Man kan se två huvudlinjer i regleringen avseende barnavården under denna tid. Samhället ställde krav på rättssäkerhet och legalitet, men också på individens rätt att få skydd och vård av staten. Ungefär 20 år senare, år 1924, tillkom den första barnavårdslagen. Samtidigt kom samtliga barnvårdsuppgifter att läggas över på barnavårdsnämnden i varje kommun. Barnavårdslagen kompletterades år 1934 då man införde reglering gällande ungdomsskydd. Denna innebar att man utvidgade lagens tillämpningsområde till att omfatta unga mellan 18-21 år. Lagen gjorde nu skillnad på omhändertagande för samhällsvård och omhändertagande för skydds- och fostran. Lagen innebar alltså större möjligheter att tvångsomhänderta barn.¹⁸

Under 1950- och 60-talet kom de sociala lagarna att reformeras åter igen. En ny barnavårdslag trädde ikraft. Denna lag var ett resultat av 1924 års lag samt framväxande krav på vårdens innehåll och rättssäkerhet. År 1967 påbörjades en socialutredning. Socialtjänstreformens grundläggande tanke gick ut på att en ny människosyn skulle präglade sociallagstiftningen. Tvångsomhändertaganden skulle inte längre ske för att skydda samhället utan endast för att tillgodose den enskildes vårdbehov.¹⁹ Socialtjänstreformen ledde år 1980 till SoL. Genom dess ikraftträdande

¹⁷ Prop. 1989/90:28 s. 37.

¹⁸ Mattsson, 2002 s. 42 ff.

¹⁹ Mattsson, 2002 s. 47 ff.

upphörde gällande barnavårdslag.²⁰ Medan omhändertagande av ren hjälpkaraktär föll under SoL kompletterades denna av 1980 års LVU. Lagen reglerade former och förutsättningar för tvångsvård av barn, denna kom efter viss omarbetning att ersättas av dagens LVU.²¹

3. RÄTTSSÄKERHET

I de tidigare barnavårdslagarna var rättssäkerhetskravet främst aktuellt i förhållande till föräldrarna, men detta synsätt har förändrats. Synliggörande av barnet som en egen individ med egna behov och intressen står mer i centrum idag.²² LVU måste täcka många situationer där tvångsomhändertagande till skydd för barn och unga är oundvikligt, det är därför viktigt att grunderna för ingripande är generella nog att innefatta alla situationer där ett barn far så pass illa att det behöver omhändertas. Man får dock inte glömma rättssäkerheten.²³

3.1. BEGREPPETS OKLARHET

Begreppet rättssäkerhet är sedan länge etablerat i den svenska rätten och är en av de mest grundläggande juridiska principerna.²⁴ Rättssäkerhet har ej en fastställd betydelse utan är ett begrepp som fått många olika betydelser i förhållande till olika sammanhang. Man finner oftast inte begreppet i de primära rättskällorna, såsom i lagtext, även om det finns undantag. I sekundära rättskällor som i exempelvis förarbeten används begreppet mer frekvent. I dessa källor har begreppet dock olika betydelse och man kan se en skillnad mellan exempelvis straffrättens och socialrättens rättssäkerhetsbegrepp. Detta beror på att man anser att olika värden bör vara av vikt vid en definition av begreppet.²⁵

²⁰ Prop. 1989/90:28 s.37.

²¹ Mattsson, 2002 s. 50.

²² Mattsson, 2002 s.116.

²³ Prop. 1989/90:28 s. 51.

²⁴ Staaf, 2005 s.12.

²⁵ Staaf, 2005 s.26.

Att begreppet inte har en entydig betydelse styrks av Åke Frändberg som är professor i allmän rättslära. Han menar att om man vill utgå från begreppet rättssäkerhet i en seriös rättsdebatt så får man bestämma sig för en mer preciserad betydelse av termen i fråga.²⁶ Josef Zila, som är professor i straffrätt, bekräftar också detta. Han skriver att begreppets oklarhet är anmärkningsvärd.²⁷ För att kunna diskutera huruvida tillämpningen av rekvisitetet ”socialt nedbrytande beteende” anses rättssäker har jag efter Frändbergs råd preciserat vad jag avser med rättssäkerhet i denna uppsats. Jag har nedan klargjort rättssäkerhetens betydelse utifrån några olika synsätt inom den juridiska vetenskapen.

3.2. FORMELL RÄTTSSÄKERHET

Inom den juridiska vetenskapen skiljer man ofta mellan en formell och en materiell rättssäkerhet. Formell rättssäkerhet har sin kärna i den rättsliga förutsebarheten. Den innehåller även ett krav på rättslig likhet. Det sistnämnda kravet benämns likhetsprincipen, och skall skydda mot offentligt utövad diskriminering.²⁸

3.2.1. FÖRUTSEBARHET

Med förutsebarhet menas att en bestämmelse i lagen är rättssäker om den är klar och tydlig, samt ger pålitliga svar på rättsliga frågor. Godtycke ska inte drabba en enskild individ som står inför rätten. För att rättssäkerheten ska efterlevas krävs att både lagstiftare och rättstillämpare arbetar för detta. Problem kan uppstå om en regel är vag, mångtydig eller komplicerad. En regel bör inte vara så pass öppen att den ger rum för allt för mycket tolkning.²⁹

²⁶ Frändberg, JT 2000/01 nr. 2, s.271.

²⁷ Zila, SvJT 1990 s. 284.

²⁸ Staaf, 2005 s.31.

²⁹ Frändberg, JT 2000/01 nr. 2, s.275.

3.2.2. LIKHET INFÖR LAGEN

“Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.”³⁰

Detta stadgas i 1kap 9§ RF och ger uttryck för bl.a. likhetsprincipen, allas likhet inför lagen. Principen spelar en stor roll då en lagregel är otydlig. Dess funktion är att motarbeta myndigheternas och domstolarnas godtycklighet.³¹ Bestämmelsen riktar sig till rättstillämparna och inte till de som skapar rätten. Principen innebär att rättstillämparna inte får göra någon skillnad mellan enskilda om det inte följer av gällande rätt. När man tar beslut om tvångsomhändertagande skall principen tillämpas. Likhetsprincipen behandlar likhet inför lagen och inte i lagen.³² Likhet inför lagen innebär ett förbud mot att ta hänsyn till exempelvis etnicitet, religion, utbildning och samhällsställning då man bedömer om ett barn eller en ungdom skall tvångsomhändertas.³³ Rättstillämparen får inte otillbörligt diskriminera en enskild och enligt Frändberg kan otillbörlig diskriminering uppnås när mänsklig värdighet kränks hos den utsatta.³⁴ Likhetsprincipen innebär i förhållande till tvångsvård av barn och unga framförallt ett krav på att socialtjänsten och domstolen ska vara relativt konsekventa i sitt beslutsfattande.³⁵

3.3. MATERIELL RÄTTSSÄKERHET

Förutsebarhet och likhet inför lagen, som den formella rättsäkerhetens kärna, är dock inte de enda beståndsdelarna av vikt inom vissa rättsområden. Inom socialrätten, som barn- och ungdomsvården tillhör, har man fört en diskussion gällande ett behov av andra värden än vad den

³⁰ 1kap 9§ RF.

³¹ Marcusson, 1989 s. 402.

³² Eneroth, 2014 s.34 f.

³³ Eneroth, 2014 s.34; Marcusson, 1989 s. 402.

³⁴ Staaf, 2005 s.32.

³⁵ Marcusson, 2012 s. 102.

formella rättssäkerheten inbegriper. I takt med den moderna välfärdsstatens framväxt har den formella rättssäkerheten ansetts otillräcklig.

Aleksander Peczenik, som var professor i allmän rättslära, ansåg att etisk godtagbarhet skulle tillföras rättssäkerhetsdefinitionen.³⁶ Rättssäkerheten förlorar i viss mening sitt värde om myndigheter agerar orättvist eller oetiskt.³⁷ Med materiell rättssäkerhet utgår man från den formella rättssäkerheten, men man ser också till den enskildes värdighet, rättigheter och livsval. Man reflekterar över vad de rättsliga besluten har för praktiska effekter eller konsekvenser för den enskilda.³⁸

Man kan ifrågasätta om inte tvångsvård av barn och unga står i strid med mänskliga rättigheter. Av vikt är här vetskapen om att vissa rättigheter kan inskränkas då syftet är att exempelvis erbjuda människor adekvat vård och behandling. En viktig princip när det kommer till inskränkningar av mänskliga rättigheter är proportionalitetsprincipen. Denna princip innebär att en inskränkning måste vara nödvändig med hänsyn till det ändamål som föranlett åtgärden. Principen står för att rättsliga överväganden av etisk och social natur skall utföras i syfte att upprätthålla materiell rättssäkerhet.³⁹

3.4. PRINCIPEN OM DEN UNGES BÄSTA

I doktorsavhandlingen ”Unga på hem för vård eller boende”, som är skriven av doktorand Elisabeth Eneroth vid Lunds universitet, behandlas principen om den unges bästa. I avhandlingen utgår Eneroth från denna princip då hon analyserar rättssäkerheten gällande beslut om unga personer i vården.⁴⁰

I 1kap. 2§ 2st RF kan man indirekt utläsa principen om den unges bästa.⁴¹ De sociala rättigheterna stadgas i denna paragraf. I vår moderna välfärdsstat

³⁶ Staaf, 2005 s.36.

³⁷ SOU 1999:58, s. 22.

³⁸ Staaf, 2005 s.37.

³⁹ Staaf, 2005 s.39 f.

⁴⁰ Eneroth, 2014 s.29.

⁴¹ Eneroth, 2014 s. 37.

inbegriper dessa rättigheter bl.a. rätten till social omvårdnad.⁴² Man kan i paragrafen utläsa att det allmänna ska verka särskilt för social omsorg, enligt förarbetena syftar man här till social vård och omvårdnad.⁴³ 1kap. 2§ 2st RF kan ses som allmänna riktlinjer för de offentliga organens verksamhet.⁴⁴ I Socialtjänstens beslut om tvångsomhändertagande av barn och unga bör socialtjänsten utgå från de sociala mål som gäller vård och omvårdnad som kan härledas till regeringsformens principer.⁴⁵ Eneroth m.fl. menar att 1kap. 2§ 2st RF utgör det rättsliga stödet för materiell rättssäkerhet.⁴⁶

Inom tvångsvården regleras principen om den unges bästa mer specifikt i 1§ 5st LVU. Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. Tvångsomhändertagande berör samhällets mest utsatta barn och unga, inga andra intressen ska därför ha samma tyngd vid bedömningen av tvångsvård. Frågan är då vad principen inbegriper då det gäller beslut om den unges vård. Detta är tämligen oklart. Beroende på hur den unges behov uppfattas så kan dennes bästa i sammanhanget variera. Principen utmärks av flexibilitet då dess innebörd förändras över tid på grund av ökad kunskap och förändrade samhällsvärderingar.⁴⁷ När man bedömer den unges bästa måste man se till de enskilda förhållandena. Hänsyn bör tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling.⁴⁸ Det var år 2003 man införde 1§ 5st i LVU. Bakgrunden till att vi införde denna paragraf ligger i att en av de grundläggande principerna i FN:s barnkonvention är principen om barnets bästa (artikel 3). I barnkonventionen omfattar principen endast personer under 18 år. I LVU omfattas dock ungdomar upp till 21 år och därför benämner man principen som den unges bästa istället för principen om barnets bästa.⁴⁹

⁴² Prop. 1975/76:209 s.128.

⁴³ Prop. 1975/76:209 s.137 f.

⁴⁴ Eneroth, 2014 s. 37.

⁴⁵ SOU 1977:40 s.70.

⁴⁶ Eneroth, 2014 s. 37 f; Staaf, 2005 s.37.

⁴⁷ Eneroth, 2014 s. 39 f.

⁴⁸ Zeteo kommentar 1§ LVU, 28/11/14.

⁴⁹ Prop. 2002/03:53 s. 76 f.

4. LVU: S TILLÄMPNING

Efter socialtjänstreformen har socialvården präglats av frivillighet. Även då frivillighet står i centrum har samhället inte helt kunnat ge avkall på möjligheten att vårda den enskilde utan dennes samtycke. Med frivilliga former kan socialnämnden i de flesta fall ge föräldrar och barn den hjälp de behöver, men i de fall samförstånd inte kan uppnås måste socialnämnden i vissa fall kunna ingripa ändå för att hindra en ogynnsam utveckling för den unge. Genom LVU har undantag från frivillighetsprincipen i SoL under vissa förutsättningar gjorts och den kompletterar SoL i de fall då frivilliga vårdinsatser inte är tillräckliga.⁵⁰ Beredande av vård enligt LVU kan beslutas i två fall då samtliga förutsättningar för vård är uppfyllda i 1§. Beredande enligt 2§ kallas ”miljöfallen” då dessa bygger på brister i hemmiljön. Beredande enligt 3§ kallas ”beteendefallen” då dessa syftar till den unges eget beteende.⁵¹

4.1. 1§ LVU – GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER

1§ LVU är den inledande bestämmelsen för tvångsvård. En grundläggande förutsättning för att tillämpa LVU är att behövlig vård inte kan ordnas på frivillig väg genom SoL (1st).

För att tvångsvård skall bli aktuellt ska behövlig vård inte kunna ges till den unge genom samtycke av vårdnadshavare eller, om den unge fyllt 15 år, av honom eller henne själv. Det ska alltså inte vara sannolikt att behövlig vård kan genomföras på frivillig väg. Detta samtyckesrekvisit är dock inte ett ovillkorligt krav för lagens tillämplighet. Lagen kan i vissa fall tillämpas även om man inte vet huruvida samtycke föreligger, t.ex. om vårdnadshavaren är oanträffbar på grund av resa, sjukdom eller annat. Även då en vårdnadshavare eller den unge lämnar samtycke finns det fall då lagen kan tillämpas, t.ex. om domstolen med viss säkerhet kan anta att vårdnadshavaren eller den unge inte kommer möjliggöra eller medverka till

⁵⁰ Prop. 1989/90:28 s. 38.

⁵¹ Prop. 1989/90:28 s. 38.

vården. Det finns med andra ord ett visst utrymme för tillämpning av LVU även då samtycke lämnas, förutsatt att det finns särskilda skäl för detta.⁵² För vård enligt LVU måste vidare ett vårdbehov föreligga enligt 2§ eller 3§ (2st).

Vård får enligt huvudregeln beredas ungdomar som ännu inte fyllt 18år. Vård enligt 3§ LVU får genom ett undantag beredas någon som fyllt 18 men inte 20 år, i det fall att denna vård anses lämpligare än annan vård och man kan anta att vård ej kan ges med den unges samtycke (3st). Med annan vård avses i detta fall annan institutionell vård för vilken den unge kan omhändertas mot sin vilja. Exempel på sådan vård är missbrukarvård eller psykiatrisk vård.⁵³ Vården får pågå längst till dess att den unge är fyllda 21 år.⁵⁴

Som ovan nämnts får beslut enligt LVU inte ha andra syften än att förbättra för den unge. Vad som är bäst för denne ska vara avgörande (5st).

4.2. 3§ 1st LVU – BETEENDEFALLEN

Den första november 2013 var cirka 1100 barn och unga tvångsomhändertagna i Sverige på grund av deras eget beteende. Merparten var mellan 15 år och 20 år.⁵⁵

”Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en *påtaglig risk att skadas* genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller *något annat socialt nedbrytande beteende*.”⁵⁶

3§ 1st LVU har sett likadan ut sedan dagens LVU trädde ikraft.⁵⁷ Då dagens LVU utformades beaktade man att grunderna för tvångsomhändertagande

⁵² Bramstång, 1985 s. 213 f.

⁵³ Mattsson, kommentar Karnov, 1§ LVU, 12/11/14.

⁵⁴ 21§ 3st LVU.

⁵⁵ Socialstyrelsen, rapport, tabell 11, s. 64.

⁵⁶ SFS 1990:52. Min kursivering.

⁵⁷ Prop. 1989/90:28 s. 3.

skulle vara generella nog att inbegripa alla situationer där barn kan fara så illa att de måste omhändertas. Samtidigt strävade man också emot allmänna och vagt formulerade begrepp som skulle kunna ge upphov till tolkningsproblem och subjektiva bedömningar. Detta för att upprätthålla rättssäkerheten.⁵⁸

4.2.1. PÅTAGLIG RISK ATT SKADAS

I rekvisitet ”påtaglig risk att skadas” ligger en strävan om förtydligande av att ett så allvarligt ingripande som tvångsvård inte får vidtas utan tungt vägande skäl. Detta innebär den nivå som sätter gränsen för när tvångsomhändertagande av den unge får ske. Det skall inte röra sig om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk för den unge. Det måste finnas konkreta omständigheter som visar på att en sådan risk föreligger. Irrelevanta omständigheter så som allmänna samhällsvärderingar får inte vara grunden för tvångsomhändertagande. Det får inte heller vara subjektiva antaganden om att barnet riskerar att skadas som ligger till grund.⁵⁹

4.2.2. NÅGOT ANNAT SOCIALT NEDBRYTANDE BETEENDE

För att fånga upp andra beteenden som kan vara en påtaglig risk för den unge har man i 3§ 1st LVU lagt till formuleringen ”något annat socialt nedbrytande beteende”. Med detta uttryck menar man att den unge betar sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer.⁶⁰ Denna formulering hade i den äldre lagen (1980:621) en annan lydelse, den löd då ”något annat därmed jämförbart beteende”. I förarbetena till den lag som gäller idag menar man att det finns vissa beteenden, som inte kan jämföras med missbruk eller brottslig verksamhet, men som ändå är tillräckligt skadliga för barn och unga. Som exempel på sådana beteenden ger man ungdomar som uppträder på en sexklubb eller vistas i en missbruksmiljö. På grund av detta föreslogs att det äldre uttrycket skulle ersättas av ”något

⁵⁸ Prop. 1989/90:28 s. 51.

⁵⁹ Prop. 1989/90:28 s. 62.

⁶⁰ Prop. 1989/90:28 s. 67.

annat socialt nedbrytande beteende” som nu inbegriper beteenden som dessa.⁶¹ Ett beteende som är socialt nedbrytande kan avse andra beteenden än de som stadgas i förarbetena.⁶² En bestämmelse som denna ökar möjligheterna för socialnämnden att göra en helhetsbedömning av den unges situation av huruvida den unge behöver vård eller ej. I en bedömning ska domstolen göra en sammantagen bedömning av samtliga de beteenden som den unge uppvisar innan de beslutar om tvångsvård.⁶³

4.2.3. BETEENDEN SOM LIGGER I EN GRÅZON

Som vi kommer se behandlas många beteenden inte i förarbetena och viss oklarhet råder kring om de anses falla under begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” eller inte. Dessa beteenden kan ibland ihop med andra beteenden utgöra en grund för tvångsomhändertagande.

Dopingpreparat är olika medel, särskilt läkemedel och hormoner, som används för att höja prestationsförmågan hos människor.⁶⁴ Anabola steroider som är ett dopingpreparat klassas ej som beroendeframkallande medel.⁶⁵ Innehav av dopingpreparat är dock kriminaliserat. Socialstyrelsen anser därför att bruk av anabola steroider kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt 3§ 1st LVU. Skolskolk är som huvudregel något som ska åtgärdas av skolan och utgör i sig inte grund för tvångsvård enligt socialstyrelsen.⁶⁶ Nyss nämnda beteenden ligger tillsammans med många andra beteenden i en gråzon när det kommer till tillämpningen av rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende”. För att se ytterligare exempel på beteenden som inte är vedertagna får man se till rättspraxis.

4.3. RÄTTSPRAXIS

Nedan följer rättspraxis från olika instanser som behandlar begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”. De första två är från RegR, nuvarande HFD,

⁶¹ Prop. 1989/90:28 s. 67.

⁶² Se exempelvis RÅ 2000 ref. 33; RÅ 2010 ref. 24.

⁶³ SOSFS 1997:15, s. 34 f.

⁶⁴ Hämtat från nationalencyklopedin, www.ne.se, 18/12/14.

⁶⁵ JO 1997/98 s. 336.

⁶⁶ SOSFS 1997:15, s. 35.

och dessa är prejudicerande för tillämpningen av 3§ 1st LVU. Sedan följer två domar från KamR och fyra domar från FR. Dessa är inte vägledande på samma vis som RegR:s domar, men de är av vikt för att jag ska kunna göra en analys i enlighet med mitt syfte.

4.3.1. UTÅTAGERANDE BETEENDE

I RÅ 2000 ref. 33 kom RegR fram till att hot och våldsamt beteende tillsammans med brottsligt handlande kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt 3§ 1st LVU. I fallet utreds en 15-årig pojkes agerande. Pojken hade ett aggressivt uppträdande och svårt att behärska sig. Han hade även hotat och slagit kamrater och anhöriga samt använt sig av kniv i samband med detta. Utöver våld hade pojken gjort sig skyldig till annat brottsligt handlande och blivit avstängd från skolan.

RegR ansåg, till skillnad från KamR, att detta beteende gav uttryck för ett socialt nedbrytande beteende enligt 3§ LVU och att pojkens utveckling påtagligt riskerade att skadas.

4.3.2. PSYKISK STÖRNING

RÅ 2010 ref. 24 gäller en flicka på 16 år som har ADHD och autismspektrumstörning. Enligt rättsfallet påverkade dessa funktionshinder hennes personlighet och beteende avsevärt. Av vikt i detta fall är RegR:s utlåtande gällande psykiska störningar. RegR stadgar bl.a. att en ungdom som lider av en psykisk störning inte enbart av det skälet får bli föremål för vård enligt LVU. I detta fall anger RegR att den unge också måste missbruka, bedriva brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende. Att det finns psykiatrisk problematik utgör inget hinder mot att tillämpa LVU men är inte heller en tillräcklig förutsättning.

4.3.3. ATT RÖJA SIN VISTELSEORT FÖR SIN FAMILJ

I september 2014 meddelade HFD prövningstillstånd i mål nr 2690-14 gällande tvångsomhändertagande av en 17-årig flicka enligt 3§ 1st LVU och

rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende”.⁶⁷ Flickan tvångsomhändertogs enligt 2§ LVU då förhållandena i hemmet varit sådana att det funnits en påtaglig risk för skada på hennes hälsa och utveckling. Flickan meddelade att hon utsattes för misshandel, hot och annan kränkande behandling. Flickan uttalade att hon var rädd för att återvända hem. Dels på grund av ett hederstänkande i familjen och dels på grund av en risk att hon skulle sändas till sitt hemland för att ingå tvångsäktenskap. Flickans berättelser ändrades efter tvångsomhändertagandet, hon uppgav bl.a. att det inte fanns någon hotbild i hemmet och att anledningen till att hon inte kunde flytta hem var på grund av hennes eget beteende. Flickan hade under vårdtiden utsatt sig för risk för att hennes familj skulle hitta henne. Hon hade vistats i städer där släkt och vänner befunnit sig och även medverkat i en film på facebook. Frågan i fallet är om flickan ska kunna omhändertas på grund av att hon genom att riskera att röja sin vistelseort för sin familj kan anses ha ett socialt nedbrytande beteende. KamR ändrade FR dom och stadgade:

”Att återvända till en hemmiljö där övergrepp förekommer eller att röja sin vistelseort och därmed utsätta sig för fara är enligt kammarrättens bedömning ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer och som kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende”.⁶⁸

Fråga är nu om HFD skall komma till samma resultat som KamR eller FR. Rättsläget är ännu oklart.

4.3.4. DATORSPELSBEROENDE

I en dom från i april 2014, med mål nr 503-14, bedömer KamR att en pojke på 17 år inte kan anses ha ett socialt nedbrytande beteende enligt 3§ 1st LVU. Pojken hade vid tiden inte skött sin skolgång på över tre år, han hade vänt på dygnet och spelat datorspel i upp till 10 timmar per dygn. Pojken

⁶⁷ Hämtat från www.hogstaforvaltningsdomstolen.se, 20/11/14.

⁶⁸ Mål nr 2690-14 s.5.

hade också varit ensam och saknat vuxenstöd och struktur. KamR ansåg att beteendet varit ett starkt riskbeteende men till skillnad från FR ansåg de inte att beteendet utgjort ett socialt nedbrytande beteende. Något som inverkat på detta beslut hade enligt KamR varit att pojken själv, samt hans vårdnadshavare, samtyckt till hjälp på frivillig väg. Enligt KamR kunde detta samtycke inte ifrågasättas.

4.3.5. SEXUELLT RISKBETEENDE

I mål nr 6220-14 från i juli 2014 bedömde FR att en 13-årig flicka skulle tvångsomhändertas för ett socialt nedbrytande beteende. Detta eftersom flickan blivit sexuellt trakasserad av äldre män över nätet. Hon hade poserat för dem och lämnat ut personuppgifter till vissa av dem hon chattat med. Flickan och hennes vänner hade också bestämt träff med en äldre man, även om de sprang iväg då de såg att mannen var äldre. FR ansåg att flickan uppvisat en bristande insikt i vilka risker hon utsatt sig för och att hon haft en oförmåga att skydda sig själv. Med anledning av detta utsatte hon sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

4.3.6. SJÄLVSKADEBETEENDE

I en dom från september 2014, med mål nr 7741-14, bedömde FR att en flicka på 13 år skulle tvångsomhändertas för ett socialt nedbrytande beteende med anledning av allvarlig ångest, depression, vanföreställningar, självskadeproblematik och självmordsförsök. Beteendet ansågs innebära en påtaglig risk för den unges hälsa. Flickan hade i fallet inte en fastställd diagnos gällande psykiska funktionshinder och därför bedömde FR henne till tvångsvård.

I mål nr 10898-14 från december 2014 bedömde FR att en 16-årig pojke skulle tvångsomhändertas med anledning av att han hade ett gränsöverskridande och utåtagerande beteende. Men i detta fall är det inte detta som är av vikt. Det intressanta är här att pojken hade ett självskadebeteende som FR inte ansåg vara ett socialt nedbrytande beteende. FR menade att pojkens självskadebeteende sannolikt berodde på

att han mått psykiskt dåligt. Detta till följd av att han levit många år under svåra omständigheter som ensamkommande flyktingbarn. Med anledning av detta uttalade FR att självskadebeteendet var symptom på en psykisk störning och att det inte kunde klassas som ett socialt nedbrytande beteende så som menas i 3§ 1st LVU.

4.3.7. ANDRA DESTRUKTIVA BETEENDEN

I mål nr 2278-14 från i april 2014 bedömde FR att en flicka på 14 år skulle tvångsomhändertas på grund av att hon uppvisat destruktiva beteenden så som att hon rökt, berusat sig med sprit vid ett antal tillfällen, haft ett sexuellt riskfyllt beteende och någon gång prövat cannabis. Flickan misskötte också skolan och var aggressiv i hemmet. FR tydliggjorde att syftet med LVU är att ge den unge skydd och hjälp så att han eller hon kan bryta ett skadligt beteende. FR ansåg att flickan utsatte sig för risker, speciellt i samband med att hon hållit sig undan och druckit alkohol. De menade att hennes beteende sammantaget kunde anses vara ett socialt nedbrytande beteende.

5. ANALYS OCH SLUTSATS

Jag har nu klargjort rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende”, samt de andra två rekvisiten i 3§ 1st LVU. Till denna del är det övergripande syftet med uppsatsen uppfyllt. Svar på mina inledande frågeställningar följer nu nedan.

5.1. VAD INNEBÄR BEGREPPET RÄTTSSÄKERHET?

Vi kan konstatera att rättssäkerhetsbegreppet har varierande innebörd och ingen fastställd betydelse även om kärnan ofta är den samma. Detta innebär att svaret på min första frågeställning varierar. I denna uppsats innebär rättssäkerhetsbegreppet vad jag utgått från ovan. Det innebär en balans mellan förutsebarhet och rättslig likhet samt etiska värden, proportionalitetsprincipen och den unges bästa. En balans mellan formell och materiell rättssäkerhet.

Precis som tvångsvården, är rättssäkerheten kontroversiell på många sätt. Något som jag funnit chockerande när jag arbetat med denna uppsats är att begreppet rättssäkerhet är så pass vagt som det är. För en blivande jurist känns det märkligt när ett så erkänt och välanvänt begrepp plötsligt inte har en fastställd betydelse. Frågan är ju om det egentligen finns någon rättssäkerhet om begreppet ständigt kan skifta i innebörd. Även om rättssäkerheten står på samma grundpelare, verkar vad som sedan ger begreppet dess innebörd ligga i betraktarens ögon.

5.2. ÄR TILLÄMPNINGEN AV BEGREPPET RÄTTSSÄKER?

Svaret på om tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3§ 1st LVU är rättssäker besvaras utifrån den definition jag givit rättssäkerhetsbegreppet ovan. I förarbetena till LVU tydliggörs att det är viktigt att grunderna för tvångsomhändertagande är generella nog att innefatta alla situationer där ett barn far så pass illa att det behöver omhändertas. Detta krav är vad vi har att väga mot rättssäkerheten.

5.2.1. ALLMÄNNA REFLEKTIONER

Likhetsprincipen har varit svår att analysera eftersom jag endast gått igenom ett mindre antal rättsfall. Vad som kan konstateras är dock att om domstolarna brister i sin motivering gällande tvångsvården så finns det en risk att principen åsidosätts utan att man uppmärksammar detta.

När det gäller förutsebarheten så brister denna på så vis att begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” inte är klart och tydligt. Begreppet är istället vagt och öppet. För den som ska tillämpa rekvisitet finns det utrymme för tolkning även om vederbörande finner ledning i förarbeten, doktrin och rättspraxis. Detta är anledningen till att det är svårt att förutse vilka av barn och ungas beteenden som kommer falla in under bestämmelsen. För att den formella rättssäkerheten ska respekteras och förbättras krävs att domstolen motiverar varför de dömer som de gör och hur de tolkar förarbeten, doktrin

samt rättspraxis. Det är viktigt att de inte bara beskriver domen som ett resultat av en sammanvägd bedömning utan att vidare förklara vilka beteenden som varit avgörande. I flera av de rättsfall jag läst har domstolen varit bristande i sin motivering på detta vis, detta anser jag skapar en rättsosäkerhet.

Vid en första anblick kan tyckas att tvångsvården inte är materiellt rättssäker då det i sig låter tämligen oetiskt att vårda någon mot dennes vilja. I Sverige har socialtjänsten som mål att beakta och respektera människors självbestämmanderätt och integritet.⁶⁹ Det är just därför som proportionalitetsprincipen är viktig att belysa i förhållande till LVU. Tvångsomhändertagandet ska vara nödvändigt i förhållande till ändamålet. Syftet med LVU är att garantera behövlig vård när sådan inte kan ges med den unges eller föräldrarnas samtycke.

Vad gäller principen om den unges bästa så är den klar och tydlig i teorin, inget ska väga så tungt som den unges bästa. Principen är dock inte helt enkel i praktiken, eftersom det kan vara svårt att veta vad som egentligen är den unges bästa. Det centrala är att alla beslut ska tas med viljan att eftersträva vad som är bäst för barnet eller den unge. Besluten som tas ska vara etiskt godtagbara och ta hänsyn till enskild värdighet, rättigheter och livsval.

5.2.2. TILLÄMPNINGEN IDAG

I nuläget finns det ej många avgöranden från HFD att vägledas av. Underinstanspraxis anses inte lika prejudicerande som domar från HFD, men de ger ändå en inblick i hur tillämpningen ser ut och de kan vara vägledande. Jag anser att rättssäkerheten brister till viss del i dagens tillämpning av begreppet ”socialt nedbrytande beteende”. Nedan följer mina reflektioner kring den underinstanspraxis jag tagit upp.

⁶⁹ 1kap 1§ 3st SoL.

I mål nr 3857-14⁷⁰ är flickans beteende inte något som sedan innan faller in under begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”. Här brister tillämpningen i förutsebarheten. Enligt flickan själv finns det ingen risk för påtaglig skada, som tillämpningen av 3§ LVU förutsätter. KamR anser att risken för att hon utsätts för misshandel, hot och annan kränkande behandling är stor om hon röjer sin vistelseort. De anser att FR i samband med sin utredning konstaterat att en hotbild föreligger och att flickan inte samarbetar för att skydda sig själv. Det är här proportionalitetsprincipen är av vikt. Förhoppningsvis anser KamR att tvångsomhändertagandet är nödvändigt i förhållande till ändamålet i detta fall. Är då tillämpningen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” rättssäkert i denna situation? Som jag framfört ovan tycker jag att man inom socialrätten bör utgå från den materiella rättssäkerheten då man ifrågasätter rättssäkerheten. Även om domen i KamR inte är förutsebar så kan den anses etiskt godtagbar om man ser till vilka praktiska konsekvenser en motsatt dom kan ha för flickan.

Domen⁷¹ från KamR som avser datorspelsberoende är intressant eftersom detta är ett aktuellt problem hos ungdomar idag. KamR lägger i denna dom vikt vid att det fanns en vilja hos den unge att få hjälp på frivillig väg, frågan är hur bedömningen skulle sett ut om detta inte var fallet. Att spela datorspel så pass mycket att man inte kan hantera sin skolgång menar jag är ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer. Detta speciellt när det rör sig om avvikelser från högstadiet då vi i Sverige har skolplikt.⁷² När någon spelar för mycket datorspel anses den som jag förstått inte utsätta sig för påtaglig risk att skadas så som menas i 3§ 1st LVU. Detta är enligt mig ett problem. Som sagts ovan får allmänna samhällsvärderingar inte vara grunden för tvångsomhändertagande. Det får inte heller vara subjektiva antaganden om att barnet riskerar att skadas som ligger till grund. Detta gör att datorspelsberoende är svårbedömt.

⁷⁰ Se avsnitt 4.3.3.

⁷¹ Se avsnitt 4.3.4.

⁷² Hämtat från www.skolverket.se 20/12/14.

Samtliga domar från FR som tas upp ovan brister i förutsebarheten på så vis att de beteenden som berörs inte direkt tas upp i lagtext eller förarbeten, när det kommer till definitionen av ”annat socialt nedbrytande beteende”. Vi ska dock inte glömma att domstolen och socialstyrelsen uttalat att fler beteenden än de som stadgas i förarbetena kan falla in under rekvisitet. I flera av fallen verkar det vara den unges sammantagna beteende som leder till ett tvångsomhändertagande. Här ställer jag mig frågande till vilka beteende som kan tänkas vägas in i denna bedömning. I fallen ovan har tagits upp sexuellt riskbeteende, självskadebeteende samt andra destruktiva beteenden. Detta är exempel på beteenden som har visat sig falla in under begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende”.

I mål 6220-14⁷³ är flickan bara 13 år. Vad innebär egentligen ett sexuellt riskfyllt beteende, och hade tillämpningen blivit annorlunda om flickan var över exempelvis 15 år eller 18 år? Det bör ligga på domstolen att diskutera ytterligare kring omständigheterna för att råda klarhet i vad som egentligen gäller. FR ser mycket allvarligt på de händelser som flickan blivit utsatt för via nätet. En bristande insikt i vad hon utsätter sig själv för anser FR innebära en påtaglig risk för skada.

Tillämpningen i mål 7741-14⁷⁴ och mål 10898-14⁷⁵, som behandlar självskadebeteende, talar på sätt och vis mot varandra. I det första målet döms en flicka till tvångsomhändertagande för sitt destruktiva beteende då hon ej har diagnostiserats med en psykisk sjukdom. I det andra målet döms en pojke inte till tvångsvård för sitt självskadebeteende även om pojken inte diagnostiserats med en psykisk sjukdom. FR menar i det sistnämnda fallet att självskadebeteendet troligtvis är ett psykiskt problem som ej kan behandlas med tvångsvård. Kan man här säga att likhetsprincipen åsidosätts? Omständigheterna i fallen är olika vilket gör detta svårt att veta. Man kan dock konstatera att gränsdragningsproblematiken som råder mellan LVU och tvångsvård för psykiska problem påverkar rättssäkerheten.

⁷³ Se avsnitt 4.4.5.

⁷⁴ Se avsnitt 4.4.6.

⁷⁵ Se avsnitt 4.4.6.

I mål nr 2278-14⁷⁶ bedömer domstolen att flickan röker, berusar sig med sprit vid ett antal tillfällen, har ett sexuellt riskfyllt beteende och någon gång har prövat cannabis. Flickan missköter också skolan och är aggressiv i hemmet. Vissa av dessa beteenden kan anses vara ganska vanliga idag när det gäller tonåringar. Vad som menas med ett sexuellt riskfyllt beteende förklaras inte. Här känns gränsen för tvångsomhändertagande väldigt vag. Bristfälliga motiveringar av detta slag är ej formellt rättssäkra även om de är materiellt rättssäkra och tillvaratar den unges bästa.

5.3. DE LEGE FERENDA

Bör rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3§ 1st ändras? Målet med omformuleringen av begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” vid införandet av dagens LVU var att fånga in fler beteenden än begreppet innan gjort. Man ville samtidigt upprätthålla rättssäkerheten och arbeta emot vagt formulerade begrepp som skulle kunna ge upphov till tolkningsproblem och subjektiva bedömningar.

Eftersom att begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” inte ännu tagits upp i den pågående utredning som nu gäller LVU kanske detta tyder på att rättssäkerheten avseende detta begrepp inte ifrågasätts av utredarna.⁷⁷ Efter min utredning av tillämpningen av begreppet anser jag dock att en ändring av paragrafen kunna tillföra något till rättssäkerheten. Begreppet måste inte utformas annorlunda än hur det är utformat idag, men begreppet skulle t.ex. i en framtida lag kunna exemplifieras med en icke uttömmande lista eller kort förklaras i paragrafen.

Ett alternativ är att begreppet utvecklas vidare genom rättspraxis från högre instans som underinstanserna kan vägledas av. Även om rättspraxis från HFD inte är bindande är dess domar vägledande för längre instanser. Det är också i min mening centralt att lägre instanser motiverar sina bedömningar

⁷⁶ Se avsnitt 4.3.7.

⁷⁷ Se avsnitt 1.6.

mer än vad de gör idag. Annars finns det risk för en tillämpning av begreppet som inte är eftertänksam och som leder till att begreppet urholkas och tappar sitt syfte.

5.4. SLUTSATS

Min inställning till begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” var till en början kritisk. Jag ansåg begreppet vara allt för vagt. Jag ansåg också att risken var stor för skönsmissiga bedömningar. Men med en större förståelse för vad rättssäkerhet innebär och förståelse för syftet bakom ett vagt formulerat begrepp är jag nu inte lika kritisk. Faktum kvarstår att skönsmissiga bedömningar kan förekomma med ett generellt begrepp som detta, kanske skulle en precisering i lagtexten kunna fylla en funktion. Men med en mer preciserad bestämmelse finns det också risk för att vissa skadliga beteenden kommer att falla utanför tillämpningen. Samhällsansvaret som råder kommer då ej kunna uppfyllas, vilket skulle gå stick i stäv med lagens syfte som är att garantera behövlig vård när sådan inte kan ges med den unges eller föräldrarnas samtycke. Eftersom tvångsomhändertagande är så pass ingripande kommer kontroversen kring begreppet troligtvis fortsätta oavsett om rekvisitet förändras eller ej. Framtiden får utvisa om samhället kräver ett mer utvecklat och rättssäkert rekvisit eller om begreppets otydlighet är precis vad som behövs.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

LITTERATUR

Bramstång, Gunnar: *Sociallagstiftningen. En kommentar*. Norstedt och Söners förlag, Stockholm, 1985.

Eneroth, Elisabeth: *Unga på hem för vård eller boende. Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård*. Jure förlag AB, Stockholm, 2014.

Korling, Fredrik; Zamboni, Mauro(red.). *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur AB, Lund 2013.

Marcusson, Lena: *Offentlig förvaltning utanför myndighetsområdet*. Redaktörer: Anders Agell, Robert Boman, Nils Jareborg. IUSTUS Förlag AB, Uppsala, 1989.

Marcusson, Lena: *Offentligrättsliga principer*. IUSTUS Förlag AB, andra upplagan, Uppsala, 2012.

Mattsson, Titti: *Barnet och rättsprocessen. Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Juristförlaget i Lund, Lund, 2002.

Staafl, Annika: *Rättssäkerhet och tvångsvård*. Sociologiska institutionen Lunds universitet, Lund, 2005.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Databaser

Kommentar Karnov: Se *Mattson*, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1§ Lexino 2014-07-01.
http://juridik.karnovgroup.se.ludwig.lub.lu.se/document/529007/1?versid=146-1-2005#SFS1990-0052_K0_P1-lexino.

Kommentar Zeteo: Se *Lars Lundgren, Per-Anders Sunesson, Anders Thunved*, Nya Sociallagarna, Zeteo 1§, Under rubriken Åldersgränser.
<http://zeteo.nj.se.ludwig.lub.lu.se/docview?state=79234>.

Artiklar

Cato, Mats: *När samhället tar ett barn*. Advokaten. Nr. 1, 2014, årgång 80. <https://www.advokatsamfundet.se/Advokaten/Tidningsnummer/2014/Nr-1-2014-argang-80/Nar-samhallet--tar-ett-barn/>.

Frändberg, Åke: *Om rättssäkerhet*. Juridisk tidskrift, Nr 2, 2000/01, s. 269-281. <http://www.jt.se/author.asp?uid=273>.

Zila, Josef: *Om rättssäkerhet*. Svensk juristtidning, 1990, s.284-305. <http://svjt.se/svjt/1990/284>.

Övrigt

Svenska akademiens ordboks hemsida: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>. Hämtat 2014-11-10.

Högsta förvaltningsdomstolens hemsida: <http://www.hogstaforvaltningsdomstolen.se/Provningstillstand/Tvangsvardsmal/>. Hämtat 2014-11-21.

Nationalencyklopedins hemsida: www.ne.se. Hämtat 2014-12-18.

Skolverkets hemsida: http://www.skolverket.se/regelverk/juridisk-vagledning/skolplikt-och-ratt-till-utbildning-1.126411_ Hämtat 2014-12-20.

TRYCKTA KÄLLOR

Lagtext

Regeringsformen (1974:152).

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Socialtjänstlag (2001:453).

Regeringens propositioner

Prop. 1975/76:209, *Om ändring i regeringsformen*.

Prop.1989/90:28, *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*.

Prop. 2002/03:53, *Stärkt skydd för barn i utsatta positioner*.

Direktiv

Direktiv 2012:79, *Översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga m.m.*

Direktiv 2014:87, *Tilläggsdirektiv till utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07)*.

Statens offentliga utredningar

SOU 1977:40, *Socialtjänst och socialförsäkringstillägg. Lagar och motiv. Socialutredningens slutbetänkande*.

SOU 1999:58, *Löser juridiken demokratins problem?*

Socialstyrelsen

SOSFS 1997:15, *Tillämpningen av lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga*. Socialstyrelsen, Stockholm, 1997.

Rapport, socialstyrelsen, *Barn och unga – insatser år 2013*, vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), Stockholm, 2014.

Övrigt

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse 1997/98:JO1.

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING

Regeringsrättens årsbok

RÅ 2000 ref. 33.

RÅ 2010 ref. 24.

Kammarrättsavgöranden

Kammarrätten i Jönköping 2014-04-04 mål nr 503-14.

Kammarrätten i Göteborg 2014-06-16 mål nr 2690-14.

Förvaltningsrättsavgöranden

Förvaltningsrätten i Malmö 2014-04-14 mål nr 2278-14.

Förvaltningsrätten i Malmö 2014-07-25 mål nr 6220-14.

Förvaltningsrätten i Malmö 2014-09-17 mål nr 7741-14.

Förvaltningsrätten i Malmö 2014-12-03 mål nr 10898-14.